

**Звіт із міжнародного семінару CEELBAS:
‘Поza націоналізмом:
Культурні процеси в Центрально-Східній Європі ХХ сторіччя’**

25-26 лютого 2010 р. Британське міжуніверситетське об'єднання у сфері східно-центральної європейських студій CEELBAS (www.ceelbas.ac.uk) організував міжнародний семінар в Центрі міської історії Центрально-Східної Європи у Львові. Семінар провів представник CEELBAS д-р Роберт Пайра разом із академічним директором Центру д-ром Тариком Амаром та академічним координатором Центру к.іст.н. Іриною Мацевко.

Дводенний захід мав на меті підготувати базу для нових та інноваційних досліджень молодих науковців, які вивчають цей край. Семінар містив чотири головні тези та об'єднав роботу близько 30 учасників, більшість з яких – аспіранти та науковці.

Мета семінару полягала у тому, щоб розширити тематику дослідження культури у широкому значенні слова та подолати обмеження й труднощі, які накладає «національний» дискурс як первинна категорія аналізу. Доповіді містили українознавчий ухил, хоча дискусії та пленарні засідання дозволили подивитися на означені у назві семінару теми у ширшому контексті.

У цілому доповіді продемонстрували і межі, і потенціал, закладені у понятті культури як засобу подолання обмеження націоналізму. Україніст з Грейфсвальда професор Алекс ВОЛЬ розпочав семінар доповіддю про В. Гавела та В. Юценка, порівнюючи їхні політичні особистості, які вони самі ж і створили. Однак, як резюмував доповідач, жоден не зміг вийти за національні рамки, хоча вони й апелювали до центральноєвропейського дискурсу.

Решта доповідей мали досить широкі предмети розгляду, але стосувалися до єдиної теми: яку роль відіграє культура у творенні й суперництві ідентичностей? Катерина РУБАН, аспірантка Києво-Могилянської академії, представила порівняльно-теоретичний огляд того, як Київ і Львів реконструювалися як «національні» міста. Вільям БЛЕКЕР (аспірант, Інститут слов'янознавства, Лондон) підготував літературний погляд на тематику семінару, зосередившись на літературній формації Бу-Ба-Бу та її намаганнях створити українську міську літературу, використовуючи ідею «Центральної Європи».

Дві доповіді присвячувалися театру. Викладач Оксфордського університету д-р Роберт ПАЙРА використав новітню методику, запозичену із Габсбурзьких студій, коли націоналізм вивчається, починаючи від периферії (пор. Дžadсон, Брубейкер). Він розглянув приклад Львівського міського театру 1918-1939 рр. як призму для спотворення, через яку центральний націоналізм з Варшави модифікувався внаслідок ряду чинників – естетики, місцевих проблем, а також почуття місцевої культури й традиції. Базуючись на свідченнях очевидців та ґрунтовному аналізі, Мейгіл Фаулер (аспірант, Принстон) проаналізувала, як радянська влада трансформувала сцену міського театру згідно зі строгими етнонаціональними принципами під час першої окупації 1939-1941 рр.

Матеріальні турботи стали предметом вивчення аспірантів Києво-Могилянської академії Оксани ВИННИК та Олександра НАДТОКИ. О. Винник дослідила, як у 1914-1915 рр. львів'яни сприймали російських солдат «Іншими», та показала, наскільки овіяний екзотизмом й орієнталізмом був цей образ. Саме цей випадок і показує наскільки довга є історія самообразу Львова як «західної ідентичності». Студія О. Надтоки на міському тексті Белграду, як його тлумачать самі мешканці, також висвітлює обмеження транснаціональних дискурсів, особливо коли «національний» контекст водночас формує багатонаціональну державу.

Агнешка КУДЕЛЬКА (аспірантка, Потсдаму) простудіювала політику вшанування у Львові 1867-1939 рр., зосереджуючись на багатьох учасниках цього процесу – місцевих громадах, міській та районній адміністраціях, місцевих етнічних та зацікавлених групах. Вона наголосила на польській першості у прийнятті рішень, а також показала, що існував простір для інших засобів вираження, особливо на околицях або на центральному міському – Личаківському – кладовищі, де могила Івана Франка теж функціонувала як прототип національного меморіалу. Аспірантка Юлія КИСЛА (Київ і Будапешт) обрала один випадок із політики вшанування – Лялі (Олени) Убийвовк, лідера комсомольської підпільної організації у Полтаві 1941-1942 рр., яку представляли та вшановували як героїню «Великої Вітчизняної Війни» за радянських часів. Дослідниця виявила деякі суперечності, які цей образ створив в українському наративі ідентичності радянського періоду.

Посилаючись на ці доповіді, пленарні мовці звертали увагу на труднощі, пов'язані з використанням чинників, щоб змістити національну парадигму в дослідженнях. Професор Ярослав Грицак (Львів) визнав, що спокуса розширити наявні моделі властива академічному середовищу, але національна парадигма і надалі залишається важливою аналітичною категорією. Д-р Неллі Бекус (Варшава) нагадала, що, приміром у Білорусі, меншини (особливо польська) все ще домагаються культурних прав у національному визначенні.

Однак, відзначалося, що проект, який вимальовується із найновіших досліджень, і який представлено на цьому семінарі, вказує на нюансність, що передбачає кілька способів, як розуміти націоналізм: (1) розглядаючи культурні чинники, що розбивають ідею націоналізму як єдиного явища, яке породжує єдиний державний центр; (2) через вивчення міст, зокрема міста-організатора семінару Львова, де транснаціональні течії визначають їхню історичну композицію. Професор Яцек Пухля (Краків) також виокремив тенденції у політиці щодо архітектури та спадщини і разом із професором Я. Грицаком наголосив на обережності, з якою треба застосовувати західні парадигми до Центрально-Східної Європи. Хоча семінар і не досягнув успіху в розширенні усвідомлення націоналізму, нова методологія показує потребу працювати над культурою, щоб доповнити численні студії над етнічною й політичною історією краю. Саме тому із окремих доповідей заплановано на майбутнє видати науковий збірник.

(Роберт Пайра)